

Voprosy Onomastiki, nr 1 (16), 2 (17), red. E. L. Berezovič, Ekaterinburg 2014, s. 200, 176

Ubiegłoroczne dwa numery znanego rosyjskiego czasopisma onomastycznego przynoszą artykuły, komunikaty, materiały i recenzje prezentujące wyniki badań rosyjskich uczonych. Teksty poświęcone są głównie toponimii i antroponimii, ale znajdziemy również artykuły dotyczące chrematonimii i chrononimii.

Zeszyt 16 otwiera druga część artykułu O. V. Smirnova, w którym kontynuowana jest analiza toponimii substratowej na terytorium Republiki Mari El i środkowego biegu rzeki Wiatki („K voprosu o permskom toponimičeskom substrate na territorii Marij El i v bassejne srednego tečeniâ reki Vâtki (v svete ètničeskoj interpretaciji arheologičeskih kul'tur”); z. 16, s. 7–33). Potwierdza ona sygnalizowaną w pierwszej części tezę o niepermskim pochodzeniu większości substratowych nazw miejscowych tego terenu. Toponimia substratowa wykazuje więcej związków z językami wołżańsko-fińskimi i bałtycko-fińskimi, co autor stara się wykazać, skupiając się na fonetycznych cechach tych języków, mających swoje refleksy w toponimii. Wywody zamyka tabela zawierająca ponad 50 podstaw toponimicznych. Problematyka z zakresu toponimii tego regionu powraca w artykule A. L. Pustâkova, który otwiera numer 17, a dotyczy permskich i marijskich apelatywów i produktywnych podstaw toponimicznych *szVr* (m.in. ‘rodzaj błota, woda stojąca, rzeczka’), *važ~vož* (m.in. ‘korzeń, źródło, ujście rzeki, rozdroże’) oraz komijskiego *vad/vot* (‘leśne jezioro, miejsce błotniste’) („K probleme razgraničeniâ marijskich i permskich toponimov v Vetlyžsko-Vâtskom mëdureč'e”); z. 17, s. 7–34). Zagadnienie toponimii substratowej jest analizowane również w dwu innych artykułach. Tekst E. V. Zaharova dotyczy ojkonimów wschodniego rejonu jeziora Onega w Karelii pochodzących od podstaw bałtycko-fińskich. Analiza arealowa, statystyczna i językowa dowodzi peryferyjnego charakteru nazewnictwa tego terenu, na którym ścierały się wpływy wepskie, karelskie i rosyjskie („O niekotorych ojkonimnyh modelâh Vostočnogo Obonež'â”); z. 16, s. 34–49). Artykuł Ū. Ū. Gordova poświęcony jest natomiast nazwom geograficznym obszaru środkowej Oki. Wykorzystując zintegrowane metody analityczne onomastyki i archeologii, badacz dokonuje porównania rozmieszczenia geograficznego wydzielonych typów toponimów (głównie hydronimów) substratowych, arealów toponimicznych z arealami kultur archeologicznych epoki neolitu, brązu, żelaza (wołosowskiej, ceramiki sznurowej, pozdniakowskiej, gorodeckiej i in.) i stawia hipotezę, iż formowanie się podstawowej siatki przedślowiańskich hydronimów tego obszaru może być datowane na epokę brązu, a hydronimy te można wiązać z regionalnymi kulturami ceramiki sznurowej („Toponimičeskaâ stratigrafîâ Srednego (râzanskogo) Pooč'â”); z. 17, s. 35–53). Autor kolejnej rozprawki przenosi nas w swoich badaniach na południe Rosji (Dagestan) i w epokę późniejszą (wczesne średniowiecze). G.-R. A.-K. Gusejnov omawia etymologię nazwy miasta *Derbent* (założonego przez Persów w 438 r. i wpisanego w 2003 r. na listę UNESCO), znanego w momencie jego powstania także pod innymi nazwami (np. *Čor/Čora*), wywodzącymi się z języka bułgarsko-tureckiego („Proizhoždenie nazvanij goroda Derbenta i toponimii ego regiona v kontekste ètnoâzykovoj situacii rannego Srednovekov'â”); z. 17, s. 54–67). Kolejny zamieszczony artykuł z toponomastyki przygotował młody językoznawca z Uniwersytetu Uralskiego K. A. Gejn. Tekst poświęcony jest problemom leksykografii toponomastycznej, tworzeniu ideograficznego słownika mikrotoponimów zachodniej części obwodu wołogodzkiego, którego założenia przedstawione zostały na przykładzie dwóch topoideogramów: ptaki i instrumenty muzyczne („O niekotoryh problemah ideografičeskogo opisaniâ toponimičeskogo materiala”); z. 17, s. 68–77).

Rozważania dotyczące antroponimii prezentowane są w ośmiu tekstach. Osiemnastowiecznych imion i nazwisk duchownych prawosławnych oraz ich rodzin z dwu miast eparchii twerskiej: Rze-wa i Ostaszkowa dotyczy artykuł A. V. Matisona („Imena i familii pravoslavnyh svâščenko-cerkov-

nosłuźitelej v XVIII v.”; z. 16, s. 50–62). Autor analizuje zestaw imion męskich, żeńskich oraz procesy formowania się (w badanym okresie jeszcze niezakończonych) i funkcjonowania nazwisk duchowieństwa. Większość tych nazwisk wywodzi się od przezwisk, ale pojawiają się również inne motywacje: od nazw cerkwi, w których członkowie rodziny posługiwali, od funkcji cerkiewnych, od nazw miejscowych i osobowych oraz sztucznie utworzone w momencie wstępowania do seminarium. W kręgu języka religijnego pozostaje komunikat (reprezentujący nurt tekstologiczny) O. L. Salamatovej, poświęcony antroponimom w kazaniach arcybiskupa Stefana Jaworskiego, pełniącego swoją posługę za panowania Piotra I („Antroponimy nebiblęjskogo proizoźdeniã v ropovedãh Stefana Ávorskogo”; nr 16, s. 116–121). Wariantowości nazwisk czeskich (i polskich) „przesiedleńców” mieszkających we wsiach koło Noworosyjska i na terytorium guberni omskiej dotyczy tekst S. S. Skorvida („O variantivnosti famil’nyh imenovaniĭ potomkom češskich pereselencev na Severnom Kavkaze i v Zapadnoj Sibiri”; nr 16, s. 63–74). Autor zajął się nazwiskami oficjalnymi i nieoficjalnymi (stanowiącymi opozycję do zrusyfikowanych oficjalnych) zesłanych w XIX i na początku XX w. Czechów oraz Polaków. O. L. Karlova scharakteryzowała zbiorowe, nieoficjalne określenia grup ludzi zamieszkujących we wsiach Karelii. Mają one charakter ekspresywny, a motywowane są przez wykonywane zajęcie, osobliwości języka, preferencje w zakresie żywności, zwyczaje, cechy charakteru („Kollektivnoe prozvišča žitelęj Karelskikh dereven”; z. 16, s. 75–83). Przezwiseka zbiorowe mieszkańców pogranicza wołogodzko-kostromskiego zaprezentowane zostały przez Ŭ. B. Voroncovã w formie artykułów hasłowych poprzedzonych wstępem („Kollektivnye prozvišča žitelęj wołogodzko-kostromskogo pogranič’ã: materialy k slovarũ”; nr 16, s. 128–149). Współczesne imiona tatarskie (z lat 2002–2012), ich strukturę słowotwórczą, analizę statystyczną oraz tendencje rozwojowe przedstawiła G. S. Hazieva-Demirbaš. Wskazała ona na ekspansję do zasobu antroponimów tatarskich imion pochodzenia arabsko-perskiego i na spadek popularności imion turkijjskich („Ob osobennostãh funkcionirovaniã sovremennyh tatarskikh ličnyh imen”; nr 17, s. 93–102).

Problematyka onimiczna w kontekście ontogenezy rozpatrywana jest w dwu tekstach. Kompetencje onomastyczne dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, bazując na ich percepcji imion własnych, przebadala T. A. Gridina („Él’bom dlã Éli: ličnoe imã sobstvennoe v ázykovom soznanii rebënka”; nr 16, s. 84–95), a G. R. Dobrova omówiła proces uświadamiania sobie przez dzieci różnicy między nazwami pospolitymi a własnymi, wskazując na ważniejsze osobliwości ich kompetencji językowej w tym zakresie („Ličnye imena v detskoĭ reči: process osvoeniã”; nr 17, s. 103–111). Zagadnienia związane z tą grupã wiekową poruszane są też w artykule dotyczącym habitatów. Autorka M. V. Ahmetova rozpatruje na podstawie danych internetowych nazwy mieszkańców odnoszące się do dzieci, ich wariantywność, użycie w chrematonimii społecznościowej, różnego typu tekstach i regiolektach („Nazvaniã detej po mestu žitel’stva v sovremennom ruskom ázyke”; z. 17, s. 120–128). Wtórnemu, metaforycznemu użyciu nazwy mieszkańców Taszkientu (*taškenty*) w literaturze i publicystyce XIX i XX w. poświęcony jest esej È. F. Šafranskej („Rezonsnnyĭ kontekst odnoj ščedrinškoĭ metafory”; z. 17, s. 78–92).

Funkcjonowaniu toponimów i antroponimów oraz derywatów odonimicznych we frazeologii poświęciła krótki komunikat E. S. Kogan („Imã sobstvennoe v dialektnom frazeologizmie: ètapy idiomatizacii”; z. 16, s. 122–127).

Inne, peryferyjne (w stosunku do antroponimów i toponimów) typy onimów zanalizowane są w dwu artykułach. Tekst O. V. Atrošenki, dotyczący chrononimii, przynosi krytyczny przegląd leksykograficznego opracowania tej grupy nazw zarówno w słownikach ogólnych, jak i specjalistycznych, dialektalnych („K istorii leksikografičeskogo opisaniã hrononimii”; z. 16, s. 96–115), rozprawka M. V. Golomidovej i V. A. Málnikovej zawiera natomiast analizę segmentacji i profilowania odbiorców na poziomie tytułów czasopism periodycznych („Obraz adresata v nazvaniãh periodičeskikh izdaniĭ”; z. 17, s. 112–119).

Część dotycząca życia naukowego obejmuje sprawozdania z międzynarodowych konferencji onomastycznych zorganizowanych w Swiatogorsku (Ukraina), Majkopie i Twerze (Rosja) oraz krótkie notki o konferencjach, sympozjach i kongresach odbywających się w kraju i za granicą (z. 16, 150–161; z. 17, s. 129–136).

Dział „Recenzje” zawiera omówienia czterech książek: dwu podręczników do onomastyki, opracowania fińskiego uczonego P. Rahkonena poświęconego hydronimii ugrofińskiej oraz monografii rosyjskich onomastek N. V. Merkulovej i S. V. Metuškovej dotyczącej onimii w przekładach literatury francuskiej (z. 16, s. 162–174; z. 17, s. 137–150).

Oba zeszyty tradycyjnie zamyka sekcja „Półka z książkami” z krótkimi notkami o nowo opublikowanych pozycjach, głównie zagranicznych.

Urszula Bijak

e-mail: urszulab@ijp-pan.krakow.pl